

*Dena dela, dena den, edonola ere, balio askotariko diskurtso-markatzaileak*¹

Dena dela, dena den, edonola ere, marcadores de discurso polivalentes

Dena dela, dena den, edonola ere, marqueurs polyvalents de discours

Dena dela, dena den, edonola ere, polyvalent discourse markers

GARCIA-AZKOAGA, Ines M.
Euskal Herriko Unibertsitatea

Noiz jaso: 2013-04-02

Noiz onartua: 2013-07-09

¹ Lan hau ikerketa-proiektuak garatzeko laguntza hauei esker egin da: EJKO IT418-10, US10/10 eta MV-2012-2-34.

Dena dela, dena den, edonola ere eta *edozeelan ere* birformulatuzaile urruntzaileen balioak eta erabilerak aztertzen dira lan honetan. Azterketa hurbilbide diskurtsibo-pragmatiko batetik egiten da. Horretarako behar diren hizkuntza-ekoizpen enpirikoak eskuratzeko, euskarazko corpus zabala osatzen duten testuetatik ateratako adibideak baliatzen dira. Erabilerari erreparatuz gero, emaitzek erakusten dute, kontzesiozko eta argudiozko balioez gain, markatzaile hauek balio diskurtsibo anitz bereganatzen dituztela eta, bestalde, lau birformulatuzaileek elkarren baliokide moduan funtziona dezaketela.

Hitz-gakoak: diskurtso-markatzaileak, birformulazioa, kontzesioa, diskurtsoa, lokailuak, testua.

En este trabajo se estudian los usos y valores de los marcadores de discurso polivalentes *dena dela, dena den, edonola ere*. El estudio se ha realizado desde una aproximación discursivo-pragmática y para los casos lingüísticos empíricos que demanda tal aproximación, se han utilizado ejemplos de los textos que componen el amplio corpus lingüístico vasco. Los resultados demuestran que estos marcadores, a parte de tener un valor concesivo, se apoderan a su vez de un valor argumentativo y múltiples valores discursivos. Hay que añadir, además, que estos reformuladores pueden funcionar como equivalentes entre sí.

Palabras clave: marcadores de discurso, reformulación, concesión, discurso, conectores, texto.

Ce travail étudie les usages et les valeurs des marqueurs polyvalents de discours *dena dela, dena den, edonola ere*. L'étude a été réalisée à partir d'un rapprochement discursivo-pragmatique et pour les productions linguistiques empiriques qui requièrent un tel rapprochement, on a utilisé des exemples de textes qui constitue le vaste corpus linguistique basque. Les résultats démontrent que ces marqueurs, mis à part le fait d'avoir une valeur concessive, prennent alors une valeur argumentative et de multiples valeurs discursives. Ces reformulateurs peuvent fonctionner comme équivalents entre eux.

Mots-clés : marqueurs de discours, reformulation, concession, discours, connecteurs, texte.

This piece of work examines the values and uses of the distancing reformulators *dena dela, dena den, edonola ere*, and *edozeelan ere*. This is done from a discursive-pragmatic approach; examples taken from texts constituting the broad Basque language corpus have been used to obtain the necessary empirical examples of language production. The results show these markers also assume an argumentative value in addition to their concessive value; they further take on a number of discursive values. The four reformulators can function as equivalents of each other.

Keywords: discourse markers, reformulation, concession, discourse, connectors, text.

1. Sarrera

Lan hau diskurtso-markatzaileen azterketa helburu duen ikerketa zabalago baten barruan kokatzen da: EUDIMA proiektua, jomugan markatzaileen hiztegia duena. Proiektu horretan diskurtso-markatzaileen sail ezberdinak aztertzen dira, besteak beste, birformulatzaileruntzaileena. Sail horri dagozkion elementu batzuk besterik ez dira ekarriko lerro hauetara, izenburuan aipatutakoak, alegia.

Diskurtso-markatzaileen hiztegi horri begira egindako hastapeneko ezaugarritze batean (Garcia-Azkoaga, 2013), birformulatzaileruntzaileen artean kokatzen dira *dena den*, *dena dela*, *edonola ere*, *edozeelan ere*. Ezaugarritze hori osatzeko, ordea, ezinbestekoa da birformulatzaileruntzaileen erabilera eta balioak banan-banan eta sakonago aztertzea; horretarako testuetara jo behar da, haiek ematen baitute hizkuntzaren ekoizpen enpirikoetan gertatzen denaren testigantza. Hori da, hain zuzen, lan honen helburua, testuetan, oro har, markatzaile horiek nola erabiltzen diren eta hartzen dituzten balioak aztertzea; horregatik, lan hau, nolabait, aurrekoa osatzera dator eta, hala, ekarpen xume bat egitera euskarazko diskurtso-markatzaileen analisiari.

Terminologia eta sailkapenetan dagoen anabasak ez du gehiegi laguntzen, ikusi bestela Fraserrek (1999) dioena eta ematen duen definizioa: «Whether they are called discourse markers, discourse connectives, discourse operators, or cue phrases (I shall use the term ‘discourse marker’), the expressions under discussion share one common property: they impose a relationship between some aspect of the discourse segment they are a part of, call it S2, and some aspect of a prior discourse segment, call it S1. In other words, they function like a two-place relation, one argument lying in the segment they introduce, the other lying in the prior discourse. I represent the canonical form as <S1. DM+S2>» (Fraser 1999, 938).

Euskararen kasuan, nahiz eta lanen bat egin den (Alberdi, 2011), oraindik ez dira asko aztertu diskurtso-markatzaileak bere horretan. Lan honetan aztertuko diren elementuak diskurtso-markatzaileen artean eta, haien barruan, birformulatzaileruntzaileen artean kokatu diren arren, euskal gramatikak aurkaritzako lokailuen artean kokatzen ditu (EGLU-III, 1990; Goenaga, 1980);

Larringanek (1996), ISD²ari jarraituz (Bronckart et al., 1985; Bronckart, 1996), testu-antolatzaileen³ artean azertzen ditu elementu hauek eta, horien barruan, lokailu gisa, baina zalantza egiten du kontzesibotasunaren eta aurkaritzakotasunaren artean; testuaren ikuspegitik ere, Esnalek (2008, 32) testu-markatzaile hitza hobesten du diskurtso-markatzaile izendapenaren ordeztu, testu-antolatzaileen azpisail gisa kokatuta eta, gaztelaniaren kasuan Martín-Zorraquinok eta Portolések (1999, 4082) egiten duten bezala, lokailuen sailetik bereizita dagoen birformulatzaile urruntzaileen multzoan kokatzen ditu hizpide ditugun elementuak; Garcések (2008, 154) ere gauza bera egiten du; eta Fuentesek (2009) lokailuei eta operatzaileei buruz hitz egiten du, eta kontzesiozkoen artean kokatzen ditu. Aipatu behar dugu, halaber, Zabalaren (1996) lana; bertan, zenbait birformulatzaile analizatzen dira testu-antolatzaile izendapenean bilduta, baina horien artean ez dira agertzen hemen aztergai ditugunak.

Sailkapenak sailkapen, hizpide ditugun birformulatzaile urruntzaile horiek balio bat baino gehiago bereganatzen dutela erakustea du helburu lan honek, eta horretarako, erabileran eta diskurtsoan har ditzaketen balio ezberdinak aztertuko dira. Analisia egiteko, sarean eskuragarri dagoen euskarazko corpusa⁴ ez ezik, EUDIMA proiekturako apropos egokitutako tresna⁵ ere erabiliko da hemen.

Kontuan hartuta, alde batetik, testuinguruaren parametro fisiko eta sozialek eta, bestetik, interakzioen eraginez diskurtsoan egiten diren eguneratzeek beren aztarna uzten dutela testuan, aipatutako corpusa baliatuta, aztergai diren birformulatzaile urruntzaile horien askotariko balioak erakusten saiatuko gara. Era

² Interactionnisme socio-discoursif.

³ Gogoratu testu-antolatzaileen artean daudela hauek: juntagailuak, lokailuak, funtzio espezializatua duten adberbio zenbait; proposizio-egiturez kanpo geratzen diren unitateak, erantsiak zein askeak; beste lokuzio eta esapide batzuk, lotze-, ataltze-, edota antolatze-zereginetan agertzen direnak; idatziaren formulismoak. Testu-antolatzaile gehienak proposizio-egituren osagaietatik kanpo geratzen dira (Larringan 2007, 124) eta, alde horretatik, bat datoz Fuentesek (1998) «enlaces extraoracionales» izenarekin azertzen dituen elementuekin.

⁴ ZIO corpusa, EHUko eskuliburu itzuliak, Zuzenbidea / lege-testuak, Zuzenbidea / testu akademikoak, Pentsamenduaren Klasikoak, EPD liburuak, EPD prentsa; ZT Corpusa, ETBko dokumentalak, Goenkale corpusa.

⁵ <http://ehu.es/ehg/eudima/admin> (sarbide mugatua).

berean, *dena dela*, *dena den*, *edonola ere* eta *edozeelan ere* markatzaileak erabilera eta balio berdinekin agertzen diren eta sinonimotzat har daitezkeen argitzen ahaleginduko gara. Analisia egiteko, alderdi diskurtsibo-pragmatikoaren azterketa sistematizatzen lagunduko digun metodologia erabiliko dugu.

Euskarari dagokionez, Larringanen (1996, 2007) lanak dira horrelako azterketa bati heltzeko arrasto gehien ematen digutenak, eta arrasto horiei jarraiturik egingo da lan hau. Hizkuntzalari horren lanean (Larringan, 1996), kontzesiozkoen artean sailkatuta agertzen dira hemen aztergai ditugun birformulatzailerik urruntzailerik. Hiru multzotan banatzen ditu egileak kontzesioa bidera dezaketen unitateak: A, B eta C. A eta B multzoen kasuan, kontzesioa bideratzen duen unitatea perpaus berberean kokatzen da; A taldekoek ez bezala, B taldekoek *ere* partikula gehitzen diote unitate horri. C multzoko unitateak esapide-egituratik kanpo geratzen dira, eta C multzo horretan sartzen ditu, hain zuzen, *dena dela* antolatzailea eta haren parekoak. Egileak berak dioen bezala: «Multzo honetan biltzen diren antolatzaileak, heterogeneo samarrak dira, kontzesiozko, birformulazio eta aurkaritzako bide-gurutze horretakoak hain zuzen. DENA DEN (DELA) -rekin dudak izan ditugu: hemen bildu, aurkaritzakoen artean ala birformulatzailerik ez-parafrafasikoen artean? Maiz, errekapitulazio eta laburbiltze egitekoa nabari zaiola, ezin uka.» (Larringan 1996, 187). Ikusten den moduan, egileak zalantzak agertzen ditu elementu hauek kontzesiozko, aurkaritzazko edo birformulaziozko antolatzaileen artean kokatzeko orduan.

1.taula. Kontzesiozko testu-antolatzaileak Larringanen (1996) lanean

<p>KONTZESIOZKO TESTU-ANTOLATZAILEAK: C multzoko motakoak (Larringan 1996, 187)</p>	<p>HALA(Z) (ETA) GUZTI(Z) (ERE); DIREN (DEN) + ADITZONDO -EN(A) + ERE; GORABEHERA; ... EDO. ., + IZAN (batzuetan, IZAN isilean dago); -(DA) (-TA) ERE; INFINITIBOA + GABE + ERE: (... erori gabe ere); -(r)IK + ERE; NOR ZAREN ERE; GUZTIAREKIN ERE; DENA DELA</p>
---	--

Birformulatzaileri buruz hitz egiten duen atalera jotzen badugu, honela dio: «Hitz, enuntziatu, esaldi-sail edo testu-zati batek duen zentzua interpretatzeko, argitzeko, esplizitatzeko, birformulaziora jo ohi du hiztunak... Bigarrena ez da lehen formulazioarekin nahasten, haren errepikatze edo tautologia hutsa ez den bezalaxe... Antolatzaile hauek aztertzerakoan arazo bat baino gehiago aurkitzen ahal dugu, hala unitateen mugaketan, nola sailkapenean zein izendapenean... Birformulazioa, enuntziatuen artean gertatzen den elkarreragintzazko funtzio-mota bat litzateke: esatariak, lehen formulazio baten ordeztu bigarren bat jartzen du, enuntziatio-ikuspegiaren aldaketa bat bideratuz (E. Roulet, 1991 eta 1987). Birformulatzeko-eragiketaren mugimendu bikoitza ohar daiteke: lehenbizikoan ikuspuntu «desegokiaren» formulazioa agertzen zaigu; bigarrenean, beste «egokiago» bat. Abiaturuko bigarrenaren mendeko agertzen da, enuntziatio-ikuspuntua aldatu egiten delarik (antolatzaile konkretuaren arabera). Hau guztia, bestalde, atzetik-aurrera egiten da. Enuntziatio ikuspuntuaren aldaketak, halere, ez du esan nahi argudiaketaren norabidea ere aldatu egiten denik.» (1996, 245).

Larringanek birformulatzaileri parafrastikoak eta ez-parafrastikoak bereizten ditu, eta berak zerrendan sartzen ez dituen arren, aitortu egiten du beste hizkuntzatan (Roulet, 1987; Murat & Cartier-Bresson, 1987) birformulazioaren barruan sartzen dituztela EGLU-IIIIn aurkaritzakoaren artean sartzen diren horrelako lokailuak: *nolanahi ere, edozein modutan, zermahi gisaz, guztiarekin ere, edozein ere*, eta abar. Larringanen lanari dagokionez (1996, 261), lerro gutxi batzuk besterik ez dizkie eskaintzen birformulatzaileri ez-parafrastikoei, eta haien artean hauek aipatzen ditu: «AZKEN BATETAN, AZKEN BATEZ, AZKENIK, FINEAN, AZKEN FINEAN, AZKEN PUNTUAN, FUNTSEAN, DENA DEN (?)», baina ez du ezer esaten birformulatzaileri urruntzailei buruz. Ohar gaitzen, halaber, hor agertzen den zerrenda mugatua dela eta elementu gehiago ere egon litezkeela, Larringanek testu jakin batzuen gainean eta haietan agertzen diren antolatzaile aukeratu batzuen gainean egiten baitu azterketa.

Batetik, Rouletek (1987, 111)⁶ ematen duen birformulazioaren definizioa eta Larringanek (1996, 245) zabaltzen duen azalpena onartuta, eta bestetik,

⁶ «Subordination rétroactive d'un mouvement discursif, éventuellement d'un implicite, à une nouvelle intervention principale, du fait d'un changement de perspective énonciative.» (Roulet 1987, 111).

Garcia-Azkoagan (2013) aipatzen diren definizioak bilduta, birformulazioa diskurtsoa antolatzekeo prozedura bat dela esango dugu, non hiztuna aurretik (esplizituki edo inplizituki) agertzen den atal batera itzultzen den, atal hori beste era batera adierazteko eta haren gainean zuzenketak, zehaztapenak eta laburpenak egiteko, edo harekiko urrunketa adierazteko, aldi be-rean, enuntziatio-aldaketa eraginez.

Bestalde, Garcésen (2008, 154) sailkapenera joko dugu zehaztapen handi-diagoren bila.

2. taula. Birformulatzailen urruntzaileak Garcésen (2008, 154) sailkapenean

Marcadores de reformulación	Separación	<i>De todas maneras, de todos modos, de todas formas</i>	Supresión de la relevancia del miembro anterior y de sus posibles inferencias
			Indiferencia tanto respecto de los estados de cosas referidos como de los contrarios para llegar a una conclusión
		<i>En cualquier caso</i>	Revisión de alternativas anteriores que no se tienen en cuenta por la mayor relevancia del miembro reformulado
			<i>En todo caso</i>
			Atenuación de la fuerza argumentativa del miembro precedente

Sailkapen horretan egileak hiru azpisail bereizten ditu birformulatzailen zereginen arabera. Euskararen kasuan, ordea, orain arteko datuekin (EGLU-III, Sarasola, Elhuyar, EEH, OEH, Euskaltzaindiaren Hiztegia...) nekez egin daiteke horrelako sailkapen bat. Garcia-Azkoagaren lanean (2013) ikusten den bezala, lan lexikografikoek ematen duten informazioaren arabera, *dena dela* eta *dena den*, adibidez, gaztelaniazko bost forma horien baliokidetzat har daitezke.

Sailkapenak sailkapen, funtsean, hizpide ditugun markatzaile hauekin bigarren formulazioa nabarmenduta geratzen da, eta lehenengo formulazioaren garrantzia apalduta edo ezabatuta. Interpretazio egokia diskurtsoaren bigarren formulazioan oinarrituta egin behar dela adierazten du markatzailearen erabilerak:

- (1) Hornitzeko nola moldatu zarete? -Lehorreratzten ginen bakoi-tzean supermerkatuetan egiten genituen erosketak. Edozelan ere, gure dieta arraina izaten zen nagusiki, eta gero arroza eta pasta [«Haizeak eta olatuek atzerantz eraman gintuzten biz-pahiru egunez», IBAI MARURI, 2010-07-04]

Beheko adibidean, nabarmentzen den zatiak, birformulazioak, aurreko formulazioaren justifikaziorako balio du. Egileak jatorrizko testuan egokitzapenak egin dituela adierazten du, baina egokitzapen hori ez dela edozein modutan egin eta aldaketek ez dutela jatorrizko testuaren funtsezko izaera aldarazten, alegia, aintzat hartu dituela irakurle adituak garrantzizkotzat juzga ditzakeen alderdiak; horrela, hartzaileari aurrea hartu eta lehenengo formulazioak harengan eragin ditzakeen ustezko iritziak birbideratzen ditu.

- (2) XVII. mendekotzat jotzen da, eta «Viva Jesus» izenez ezagutzen da (in Mitxelena 1954: 92): -Birtute esperanzakoa zer da? Saio honetara ekarri ditudan izkribu zaharretako ortografia gaurko joeretara egokitu dut irakurlearen lana errazte aldera. *Dena dela*, kontuan eduki ditut euskalkietako eta garaian garaiko bereizgarriak. [Euskara batua, KOLDO ZUAZO (Elkar, 2005)]

Hurrengo adibidean ere birformulatzailak bigarren zatia nabarmentzen du. Kasu honetan, gainera, zati bien artean nolabaiteko kontrastea ezarri eta muturreko posizioak markatzen ditu:

- (3) Idazten ikas daiteke? Jorge Luis Borges-ek zioen idazteko triki-mailuak ikasten dituztenak ez direla benetako idazleak. Idazteko premia sentitu egin behar dela... Ba, bai. Premiarena hor dago. *Dena den*, idazten entrenatu daiteke, eta entrenamendu hori bizitzako helburu bihurtu. Gola sartzen duen jokalaria bezain ona da bere herriko taldean txukun aritzen den futbolaria, nahiz eta egunkarrietan aurrekoa agertu. [Zortzi unibertso, zortzi idazle, Ana Urkiza (Alberdania, 2006) Orr.: 414]

Birformulatzaileak ez du guztiz baliogabetzen aurreko enuntziatua, baina oztopo bat jartzen dio handik atera daitekeen ondorioari. Aurreko enuntziatuan esaten dena «idazteko premia sentitu egin behar da» ez da guztiz ezabatuta geratzen, baina ezta bete- betean onartzen, entrenatu ere egin daitekeelako. Bi ideia jartzen ditu aurrez aurre, eta horrenbestez, aurkaritza kutsu nabarmenagoa hartzen du. Bestalde, adibide horietan agertzen diren markatzaileak elkarren artean trukaturaz gero, ez da zentzua aldatzen eta, alde horretatik, balio berdinarekin erabil daitezkeela esan daiteke.

- (4) Gure arazoa azaldu genien, baina, jakina, haiek ezin zuten ezer egin; gure aparatuak, behintzat, ez zien interferentziarik egiten berenari. *Edonola ere*, ez ginen gehiago hartaz arduratu: soinuak deserosoak ziren, baina, Maddik negar egin ezker, ondo baino hobeto entzuten genuen, eta ohitu ginela esan daiteke. [Itzalak, Iban Zaldua (Erein, 2004) Orr.: 16]

Hasierako formulazioan aipatzen diren aukerak ez dira kontuan hartzen; alde batera geratzen dira bigarren zatia garrantzia emateko. Soinu deserosoaren arazoa zegoen aparatua entzuteko orduan, baina garrantzitsuena umearen negarrak entzutea zen, eta horretarako balio zuen aparatua. Kasu honetan indiferentzia indartsuagoa da aurreko adibideetan baino.

Jarritako adibide horietan egileek ez dute ezabatzen aurretik esan dutena, baina markatzaileak erabilia, arreta bigarren zatian jarri behar dela adierazten dute, hau da, ezin dela interpretazio zuzena egin lehendabiziko zatian adierazten diren gertakarietatik soilik ondorioak aterata. Aurreko formulazioarekiko ikuspegi berria aurkezten dute eta, alde horretatik, sarritan, izaera polifonikoa (Bakhtine, 1978; Ducrot, 1984) bereganatzen dute markatzaileok. Esan nahi da, esataria bat izanik ere testu batean ahots asko eta ikuspegi asko ager daitezkeela. Enuntziatioaren ikuspegitik mezuak ekoizle bat izan arren (esataria), bereizi egin daiteke esatariak esaten duena eta nor den esandakoaren arduraduna (enuntziatzailea); bi ikuspegi aurrez aurre: Borgesek esaten zuena vs nik (testuaren egileak) esaten (uste) dudana; ortografia gaurkotu dut / beharrezko bereizgarriak kontuan hartu ditut (gizatalde baten ikuspegitik beharrezkoak direnak, alegia). Enuntziatioaren heterogeneitatearekin lotuta dago; esatari batek berbazko jardura bat gauzatzen du, baina esaten dituen hitzak beste norbaiti esleitutakoak izan

daitezke. Besteen ahotsak, sarritan, berbaldi ekarriaren (bestearen diskurtsoa) eskutik sartzen dira.

Adibide horien argitara, ez dirudi nahikoa lokailu moduan egin daitekeen ezaugarritzea eta beharrezkoa da beste dimentsio batzuk ere aintzat hartzea. Gauzak horrela, ikusi egin behar dira zein diren euskaraz *dena dela*, *dena den*, *edonola ere* eta *edozeelan ere* diskurtso-markatzaileek dituzten zereginak eta diskurtsoan hartzen dituzten balioak.

2. Metodologia

Adibideen erauzketa bi bidetatik egin da. Alde batetik, sarean eskuragarri dauden euskarazko corpusak erabili dira, eta bestetik, EUDIMA proiekturako apropos egokitutako tresna. Biak ala biak zehaztasun eta adierazgarritasun handikoak. Zenbaitetan, Ereduzko Prosa Gaur (EPG) eta Ereduzko Prosa Dinamikoa (EPD) zuzenean arakatuta bilatu dira adibideak eta, gehienetan, EUDIMA proiekturako egokitutako erauzketa-tresnaren bidez; tresna horrek aztertzen ari garen birformulatzaileretara zuzenean jotzea ahalbidetzen digu, eta hura txertatuta agertzen den testu-zatietara heltzea errazten digu. Corpus edo testu-bilduma ezberdinen gainean egiten du bilaketa: ZIO corpora⁷, Euskal Herriko Unibertsitateko eskuliburu itzuliak, Zuzenbidea / lege-testuak, Zuzenbidea / testu akademikoak, Pentsamenduaren Klasisikoak, EPD liburuak, EPD prentsa, Zientzia eta Teknika Corpora, EITBko dokumentalak, Goenkale corpora. Erauzgailu horri esker, adibidez gain, testu-zati hori agertzen den tokiari eta egiletasunari buruzko informazioa eskuratzen dugu, azkar eta testu-kopuru handiaren gainean.

Larringanek (1996, 2007) testuaren eta diskurtsoaren ikuspegitik egiten du analisia eta testu-antolatzaileen alderdi testuala (erabiltzen den marka formula), alderdi semantiko-enuntziatiboa, bideratzen diren operazio eta estrategia diskurtsiboak, eta planifikazioa aztertzen ditu, baina ez digu zerrenda edo sailkapen zehatzik eskaintzen hemen aztergai ditugun elementuei dagokienez.

⁷ ZIO (Zientzia Irakurle Orentzat): goi-mailako dibulgazioko liburuen bilduma, egungo eza-gutza zientifikoan sortzen diren saiakerak euskarara itzulita biltzen dituenak.

Lan honetan, birformulazioa diskurtso-fenomenotzat hartzen denez, eta bere erabilerak enuntziatio-ikuspuntuaren aldaketa dakarrela (Roulet, 1987, 111) onartzen denez, ahal den neurrian, Larringanek erabiltzen dituen urratsei jarraiki egingo dugu azterketa, batez ere balio diskurtsiboan indarra jarrita, eta erakutsiko dugu aztergai ditugun birformulatzaile urruntzaileok ezaugarri eta zeregin nagusi batzuk baldin badituzte ere, diskurtsoaren ikuspegitik balio anitz har ditzaketela. Horretaz gain, Garcések (2008) aipatzen dituen zeregin ezberdinak ere kontuan hartuko dira, bereziki, aztertzen ari garen elementuen kasuan berak aipatzen dituen erabilerak gautzatzen diren ala ez ikusteko. Aztertzen ari garen birformulatzaile urruntzaileak sail jakin batean kokatu behar diren ikusten lagunduko digu horrek.

Adibideak ekartzeko orduan, aztergai diren birformulatzaile urruntzaileak dituzten testu-zatiak aukeratu dira. *Dena dela, dena den, edonola ere* eta *edozeelan ere* baliokidetzat hartu dira (Garcia-Azkoaga, 2013) eta lau formen erabilera ezberdinak erakusten dituzten testu-zati esanguratsuak ekarri dira; nolana ere, azterketa ez da egiten birformulatzailez birformulatzaile, baizik eta urruntzaile horiek hartzen duten balioaren arabera.

3. Análisis eta emaitzak

Testuraketaren mailari dagokionez, hizkuntza-formetan jarriko dugu arreta. Testua mintza-jardueraren emaitza den neurrian, bertan agertzen diren hizkuntza-formetan geratzen dira islatuta hiztunaren intentzioak eta nahi dituen interpretazioak bideratzeko aukeratzen dituen estrategiak. Maila honi dagokionez, ikusi dugu gorago zein forma hartzen dituzten elementu horiek Larringanek (1996) aztertutako corpusean, eta *dena dela* agertzen dela zerrendan. Zerrenda hori, ordea, mugatua da, aztertutako testuetan agertzen diren elementu aukeratuak besterik ez dituelako jasotzen, horregatik *dena delarekin* batera, hiztegiek ematen duten informazioari jarraiki, beste elementu hauek ere izango genituzke birformulatzaile urruntzaileen sailean: *dena den, edonola ere, edozeelan ere, nolana ere, hala eta guztiz ere, izatekotan...*

Lehen esan bezala, lan honetan *dena dela, dena den, edonola ere* eta *edozeelan ere* ditugu aztergai, besteak beste, oso luze joko lukeelako sail bereko

elementu guztien analisisa orri hauetara ekartzeak. Aurreneko biei dagokienez, elkarren ondoan eta baliokide gisa agertzen dira euskal gramatikan (EGLU-III, 1990, 116). Jatorrian biak ala biak fosildutako perpausak ditugu, *dena delaren* kasuan horrela osatuta dagoena: [Den (dan) adizki erlatiboa + *-a* mugatzailea] + [Adizki subjuntiboa (den) + *-(e)la* menderagailua]; eta *dena denaren* kasuan horrela: [Den (dan) adizki erlatiboa + *-a* mugatzailea] + [Adizki subjuntiboa (den)].

Edonola ere eta *edozelan ere* elementuen kasuan, bigarrena lehendabizikoaren aldaera dialektala⁸ izanik, biak ala biak parekotzat hartuko ditugu. Formari dagokionez, adberbio-esapideak dira, horrela osatuta: [aditzondo konposatua + *ere* emendiozko lokailua] (EGLU-I 316 or.) edo [adizlaguna + *ere*] (Hiztegi Batuan).

Laurak, lokailu diren aldetik, aldagaitzak dira eta proposizio-egituraz kanpo geratzen dira, eta testuaren mailan, haren konexioan eragiten dute proposizio-egituren kateamendua eta testuaren atalketa ziurtatuz: [...ortografia gaurko joeretara egokitu dut irakurlearen lana errazte aldera]_p proposizioa [Dena dela]_{lokailua} [kontuan eduki ditut euskalkietako eta garaian garaiko bereizgarriak...]_q proposizioa. Ohar gaitezen bat datozela Fuentesek (1987, 1998) «enlaces extraoracionales» deritzen elementuekin.

Balio semantiko-enuntziatiboari dagokionez, ez dago baliokidetzarik bi formulazioen artean, bigarren formulazioa aurrekoaren interpretazioa da. Hizpide ditugun testu-antolatzaileek jarrera oso bat, jokabide bat edota zirkunstantzia bat markatzen dute, eta Larringanen arabera (1996, 189), aurrekoarekiko indiferentzia bideratzen duten neurrian, ez dute benetako kontzesiorik egiten, birformulazioa ez baita objektio bat aurreko enuntziatuan adierazten dena bete dadin:

- (5) Amak Mateori so egin dio laguntza bila. Mateok sorbaldak altxatu eta baiezkoa egin du. Ezezkoa egin zezakeen moduan. *Dena dela*, berdin du. Sekreturen bat baldin bazegoen, joana da. Eta errautsak haizatzea egite hutsala da, zentzu gabezia ia. [Tragediaren poza, JUANJO OLASAGARRE (Alberdania, 2008) Orr.: 221]

⁸ Egun hiztegitan agertzen den sailkapenari jarraituta.

Diskurtsoaren kudeaketaren ikuspegitik, testuan islatuta geratzen dira gizartean dauden balioak, haren historia, testuinguru fisiko eta sozialaren parametroak, eta interakzioak eragiten duen etengabeko eguneratzea; kasu honetan, markatzaileek (birformulatzaile urruntzaileek) hartzen duten balio ezberdinetan; izan ere, Larringanek dioen bezala (1996, 189), diskurtsoaren kudeaketaren ikuspegi honetatik, balio bat baino gehiago har ditzakete antolatzaileek: konklusio balioa, gaitzeste kutsua edo muturreko posizioak markatzea, tematizazioari lagundu, predikazioa komentatu, ustezko iritziei aurre hartu, ahots ezberdinak testura ekarri... Ikus dezagun, adibidez, *edonola ere* elementua konklusio balioarekin agertzen den testu zati bat:

- (6) Taldea bera arduratu da nahasketak, konponketak eta diseinua egiteaz. Hala, euren lanaren dualtasuna adierazi ahal izan dute, musika eta irudia uztartzen dituen. EUSKARAREN INGURUKO HAUSNARKETA. Mokuadiskoa lasai hasten da, eta musikak jo ahala gogortzen doa. Lanak bildu dituen 11 abestietako batzuk berriak dira; besteak, ordea, Logela Multi-mediarekin egindako lanen moldaketak dira. *Edonola ere*, kantetan hitzek dute garrantzia [Musika eta irudia elkartzen direnekoa, MAITE ASENSIO, 2007-01-02]

Birformulazio horretan konklusio bat dugu: «hitzek dute garrantzia» eta horrek balio gabetu edo baztertu egiten du aurreko proposizioan adierazten dena; ezaugarri guztien gainetik hiztunak hobeto baloratzen duen alderdi batera bideratzen du arreta. Gaitzeste kutsua duen adibidea da hurrengoa. Kasu honetan birformulatzaileak posizio ezberdinak markatzen ditu eta bien arteko aldea nabarmentzen du:

- (7) Eta gogoan izan Peter Gordonen esperimentuak, zeinetan frogatzen baitzen haurrek mice-eater esaten dutela, baina sekula ez rats-eater, arratoien eta saguen antzekotasun kontzeptuala gorabehera, eta gurasoen hizketan horrelako hitz elkaturik izan ez arren. Haren emaitzek unibertsal zehatz hori morfologia-arauak burmuinean prozesatzen diren moduaren ondorio dela berresten dute, hots, flexioa eratorpenaren ekoizkinei aplikatuz, baina ez alderantziz. *Dena dela*, Greenbergenak ez dira adibiderik onenak Babel baino lehenagoko Gramatika Uniber-

tsal neurologikoki baldintzatu baten bila aritzeko. [*Hizkuntza* -sena, Steven Pinker / Garikoitz Knörr (EHU, 2010) Orr.: 255]

Birformulazioaren esanahia ondo ulertzeko eduki erreferentziala ezagutu behar da, hau da, gaia ezagutu behar da, testu horretan agertzen den informazioa ez delako nahikoa. Hala eta guztiz ere, inferentzia medio, interpreta dezakegu egile batek uste duenaren gaineko gaitzespena dagoela. Implizituaren gainean funtzionatzen du markatzaileak. Konklusio kutsua ere badu eta, alde horretatik, ez du kontrasterako aukerarik uzten.

Tematizazioan eragiten duen adibiderik ere badugu, batez ere ahozko solasaldietan edo, zehatzago esanda, ahozko solasaldi gisa idatzitako pasarteetan. Beheko adibidean markatzaileak aurreko enuntziatutik urrundu eta gaia aldatzea ahalbidetzen du:

- (8) Marik baiezko mutua ematen dio, gero zurrupada bat urari. -Eskolan zegoenean aldizkari-modelo gisa zebilen dagoeneko. Nerabeentzako aldizkariak, badakizu, neskatoentzako kontuak. -Bai -dio Kaoruk-. Ziur zama handia dela ahizpa nagusi hain deigarria izatea. *Dena den*, zertan dabil hemen zu bezalako neska bat gauerdian noraezean? -Ni bezalakoa? [*Gaiaren sako- nean*, Haruki Murakami / Ibon Uribarri (Erein, 2009) Orr.: 73]

Solaskideak hirugarren pertsona bati buruz hitz egiten ari dira, baina Karrouk gai hori alde batera utzi eta gehiago interesatzen zaion gai batera eramaten du solasaldia. *Dena den* markatzaileak ahalbideratzen du gaiaren aldaketa hori eta, horrela, solasaldiaren berrorientazioa eragiten du.

Predikazioa komentatzeko ere ohikoa da *dena dela*, *dena den*, zein *edonola ere* elementuen erabilera. Horrelakoetan, birformulazioak zehaztapenen bat gehitzen du hartzaileari mezua modu egokian interpretatzen laguntzeko:

- (9) «Zer deritzo Gobernuak Iraken dagoeneko 3.000 soldadu hil izanari?», galdetu zioten atzo Etxe Zuriko eledun Scott Stanze- li. «Presidenteak ziurtatuko du haien sakrifizioa alferrikakoa ez izatea», erantzun zuen horrek. George Bush presidenteak ez du zenbakia aipatu. Izan ere, datozen asteetan Irakera beste 20.000 soldadu inguru bidaltzeko asmoa du Washingtonek. Ez

dago argi, *edonola ere*, soldadu horiek nondik aterako dituen
[Irak, EDU LARTZANGUREN, 2007-01-02]

Testu zati horretan idazleak gertakari batzuk komentatu ondoren, birformulazioarekin gertakari horiei buruz berak duen ikuspegia ekartzen du tesura, iruzkina egiten du eta zalantzan jartzen ditu gertakari horiek nola gauzatuko diren.

Zehaztapen bat sartuta, aurretik esandakoarekiko esataria enuntziatiboki nola kokatzen den agertzen du birformulazioak. Sarritan, beste ikuspegi bat sartuta, aurreko formulazioan edo predikazioan agertzen diren hitzak, iritziak, argudioak puntualizatzeko egiten dira iruzkinak edo zehaztapenak:

- (10) Bestalde, oso pozgarria da ikustea gero eta gehiago direla idazle gizonetako aitortzen dutenak beren lanaren ardatz nagusia maitasuna dela, eta berau izan dela gai nagusietarikoa literaturaren historian zehar. *Dena den*, emakume baten ahoan beste modu batera entzuten da egitate hori. [Zortzi unibertso, zortzi idazle, ANA URKIZA (Alberdania, 2006) Orr.: 206]

Gizonezkoen maitasunari buruz hitz egitea pozgarria den arren, emakumeen esateko modua nabarmentzen du egileak. Ez die meriturik kentzen gizonetako, baina emakumeen lekua aldarrikatzeko aprobetxatzen du birformulazioa, eta hori da, hain zuzen, nabarmenduta geratzen den zatia.

Ustezko iritziei aurrea hartzeko adibide bat izango genuke hurrengo. Lehenengo formulazioak ondorio bat ateratzera eraman gaitzake, baina egiten duen zehaztapenarekin birformulazioak birbideratu egiten du diskurtsoaren zentzua:

- (11) «Ohi bezala», 15 urte azpiko gaztetxoengan ari da izaten eragin handiena gripea, eta, horregatik, okerrera oraindik iristeko dagoela uste dute Osakidetzako eta Osasunbidetako arduradunek. Izan ere, datorren astean amaitzen dituzte Eguberrietako oporrak haur eta gaztetxoek, eta eskolara itzultzearekin batera, gripe kopuruak goia joko duela nabarmendu dute. Hurrengo astean, *dena den*, egonkortu egingo dela eta astiro-astiro behera egingo duela aurreratu du. [IZENBURURIK GABE, ERREDAKZIOA, 2011-01-05]

- (12) Gaur egun ü bokala Ipar Euskal Herri osoan dago, frantsesaren bidez sartuta: faktūra, kandidatūra, número... Zuberoan, ostera, euskal hitzetan ere bada, eta bürü (« bü), ezágün, négü, txákür gisako ahoskerak etengabe entzuten dira hango jardunean. *Dena dela*, arauak baditu bere mugak. [*Euskalkiak, euskalaren dialektoak*, Koldo Zuazo (Elkar, 2008) Orr.: 43]
- (13) Beraz, eskua luzatu zuen tira egiteko, baina oraingoan kotxeak beragana egin zuen, eta Peterrek hesia saltatu eta bere barkuaren atzean babestu zen, hainbesteko ikara sartu zitzaion. *Edo-zeelan ere*, ez duzue pentsatu behar koldarra zenik, zeren hurrengo gauean bueltatu egin zen, esku batean ogi-azal bat eta bestean makila bat zuela; [*Peter Pan*, James Matthew Barrie / Julen Gabiria (Alberdania, 2004) Orr.: 257]

Markatzailearen izaera polifonikoaren arrastoak marka esplizituen bidez geratzen dira agerian ahots ezberdinak testura ekartzeko duen ahalmenarekin, dela gakotxoaren artean bildutako aipuak, dela zehar bidez ekarriak. Adibiderik ez zaigu falta, esate baterako, aurreko enuntziatu batean jasotzen diren beste baten hitzak puntualizatzeko:

- (14) Olatu handi hitzak aipatu, eta erronka hitza datorkio Agoteri. «Olatu handiak hartzea niretzat erronka bat da, atsegin handia sentitzen dut momentu horietan, naturarekin bat eginez eta eskaintzen dizkidan fruituez gozatuz». Argi utzi du, *dena dela*, olatu mota guztiak dituela gustuko, eta ez handiak bakarrik [*Olatu erraldoien*, MARCELO DIAZ, 2008-02-02, (prentsa)]

Kazetariak zehaztapen bat egiten du Agotek adierazitakoaren gainean eta gainera, polifonia testuan bertan markatuta agertzen da, alde batetik, gakotxoaren artean hitzez hitz jasotzen denean beste esatari batek esandakoa, eta bestetik, kazetariaren ahotsak protagonistak esandakoa birformulatzen duenean. Aurreko zatian ez ezik, birformulazioan ere beste baten ahotsak sartzeko balio du. Aipuan agertzen den enuntziazioa nola ulertu behar den argitzeko instrukzio esplizitu bati zabaltzen dio bidea hurrengo adibidean:

- (15) Epaiak, jurisprudentzia aipatuz, Euskal Herria terminoa erabiltzea Zuzenbidearen araberakoa dela berretsi du, eta dekretuan ageri den definizioa Gernikako Estatutuaren lehen eta bigarren

artikuluekin bat datorrela argudiatu du. *Dena den*, kontzeptuak «zama ideologikoa» duela erantsi du: euskaraz hitz egiten den lurralde esparruaz mintzatzeko ez ezik, «juridikoki eta administratiboki Euskal Herria sortzeko borondatea» ikusten du epaiak kontzeptuaren erabileran. [*Euskal Herria' terminoa ezeztatu dute, Nafarroa barneratzen badu*, MAITE ASENSIO, 2010-02-04]

Besteen ahotsa baliatuz aurreko formulazioan azaltzen den gertakariaren gaineko iruzkinak egiteko ere balio du:

- (16) Dalai-lamak AEBetara bidaia egiteko asmoa iragarri du orain, eta batzarra egiteko baliatuko ote duen beldur da Pekin. Tibeteko ordezkariak otsailaren 16rako ezarri dute bilkurarako, baina Washingtonek «une egokiaren» zain daudela esan du. *Edonola ere*, balizko bilkurak bi potentzien arteko konfiantza eta kooperazioa arriskuan jarriko lukeela dio Txinak [AEBen jarre-*rrak harremanak zailduko dituela ohartarazi du Txinak*, AINARA RODRIGUEZ, 2010-02-03]
- (17) Leverkusen taldearen entrenatzaileak, Michael Skibbek, kanporaketa gainditzeko inolako aukerarik ez dutela esan zuen atzo, eta badirudi ezohiko jokalaria askorekin zelairatuko dela Alemaniako taldea. Skibbek esandakoa ez du aintzat hartzen Zigandak, *dena dela*: «Seguru nago ez duela sinesten bere taldeak batere aukerarik ez duela» [Ondo hasitakoa ondo bukatze-*ra*, ASIER LEGARDA-EREÑO, 2007-04-12]

Azken adibidean, gainera, birformulazioa ez da mugatzen bestearen ahotsen interpretaziora, izan ere, bestearen ahotsak hitzez hitz ekarri eta haren ikuspegi enuntziatiboa integratzen du testuan; aurreko zatian esaten denarekiko indiferentzia areagotu egiten da birformulazioan protagonistaren hitzak sartuta.

Planifikazioaren alderdiari dagokionez, testua antolatze moduarekin lotuta dago, hau da, testu-antolatzaileek⁹ sekuentzia ezberdinak lotzen eta elkarren artean artikulatzen duten moduarekin. Betiere Larringani (1996) ja-

⁹ Gogora dezagun testu-antolatzaileen sail zabalaren barruan kokatuko lirakeela hemen azterten ari garen diskurtso-markatzaileak.

rraituta, bi erabilera bereiziko lirateke diskurtso-markatzaile hauentzat: aitzineratua eta atzendua. Erabilera aitzineratuari dagokionez, arazotze eta zehazte fasealdietan agertzen da, maiz bi komen artean, eta batzuetan, baita parentesi artean ere. Bestalde, diskurtso-markatzaile hauen erabilerak, testuaren garapen arrazoituagoa itxuratzea ahalbidetzen du, ideiak garatzeko, iruzkinak egiteko eta egoera eta eragozpen berriak txertatzeko aukera eskaintzen duelako. Testu zati isolatu batean planifikazioa zaila denez antzematen, adibide egokiak bilatzeko testu osoetara jo beharko genuke, eta hemen corpuse-tatik erauzitako testu zatiekin lanean ari garen neurrian, adibideok muga horren barruan interpretatu behar dira. Hona adibide pare bat:

- (18) Euskarazko prentsarentzat ez da elebiduna eragozpen, euskarazkoak beste eragozpen batzuk ditu, nik uste. Iritzi beretsukoa da Jon Mimentza ere: «Prensa elebiduna ez da kaltegarria». *Dena den*, frantsesa eta gaztelania baino, euskara bera dela, esango nuke nik, euskararentzako aho biko ezpata. [*Bidegorriak hizkuntzentzat*, AITOR ZUBEROGOITIA (Elkar, 2005; Orr.: 94)]
- (19) Aurrekoa bereziki da erabilgarria oinarri-kasu beretik abiatuta hainbat perturbazio analizatzen direnean (ikusi 7. kapitulua). Eskarmentuak erakusten du, *dena den*, itxuraz emaitzatik hurbil dauden baina arbitrarioak diren balioak erabiltzeak emaitza okerragoak ematen dituela profil lauak baino. [*Energia elektrikoaren sistemen analisia eta operazioa*, Gómez Expósito, Antonio (koord.) (EHU, 2010) 3. kapitulua]

Erabilera atzendua dela eta, diskurtso-markatzaileak sarbidetzen duen enuntziatua esaldi nagusiaren aurretik zein atzetik ager daiteke, eta baita parentesien artean edo komen artean ere, baina desplazamendu horrek enuntziatioaren desplazamendua ere eragin dezake. Kontuan hartu behar dugu, dena dela, Larriganek eskaintzen dituen adibideetan lokailuak ez diren kontzesiozko antolatzaileak agertzen direla; ikusi egin beharko genuke, beraz, erabilera atzendu hau lokailuen kasuan ere ohikoa den ala ez.

- (20) Berri guztiek, salbuespenik gabe, suizidioa dela iradokitzen dute. Izugarri xelebrea, hori bai, baina suizidioa *dena dela*. [*Hilabete bat Montalbanorekin*, Andrea Camilleri / Fernando Rey (Igela, 2011; Orr.: 255)]

Bukatzeko, esan dezakegu, oro har behintzat, *dena dela, dena den, edonola ere* eta *edozeelan ere* markatzaileek erabilera eta balio berdinak partekatzen dituztela eta horrenbestez, sinonimotzat har daitezkeela. Lan honetara adibide gutxi batzuk besterik ez dira ekarri, baina asko eta era guztietakoak dira corpusak eskaintzen dituenak. Ikusteko geratzen da zer gertatzen den gaintzeko birformulatzaile urruntzaileekin (*nolanahi ere, hala eta guztiz ere, hala ere...*) eta beti diren ordezkagarriak edo balio jakin batzuekin soilik.

4. Ondorioak

Jakin badakigu hizkuntzaren erabileran jokoan jartzen diren estrategiak oso konplexuak direla, eta hiztunak estrategia eta intenzionalitate ezberdinak erabil ditzakeela esaten duenari eman nahi dion zentzuaren arabera eta hartzailearengan eragin nahi duen efektuaren arabera, eta horrela ikusten da ekarri diren adibideotan ere.

Adibideen argitara, lau birformulatzaileok elkarren baliokidetzat har daitezke, eta oro har, denek beregana ditzakete hemen ikusitako balio diskurtsiboak. *Edozeelan ere* birformulatzailearen kasuan, ez dira aurkitu nahiko adibide balio guztiak erakusteko; arrazoia izan daiteke aldaera dialektala dela eta, behar bada, haren erabilera ahozko mintza-jarduerari lotuago agertzen dela gehienetan.

Horretaz gain, Garcésen (2008) sailkapena aintzat hartuz gero, laurok izango lirateke arazorik gabe gaztelaniaren *de todas maneras, de todos modos, de todas formas* markatzaileen baliokide, haiek bezala aurreko formulazioaren indarra eta handik atera daitezkeen inferentziak mugatzen baitituzte, eta gainera, nolabaiteko indiferentzia adieraz dezakete aurreko formulazioan esaten denarekiko. *Dena dela, dena den, edonola ere* eta *edozeelan ere* birformulatzaile urruntzaileak Garcésen (2008) gaztelaniazkoentzat egiten dituen hiru sailetan koka daitezkeela dirudi, baina honek azterketa sakonagoa beharko luke, baita ahozko bat-bateko solasaldiak kontuan hartzea ere, izan ere, erabili diren corpusetan biltzen diren ahozko mintza-jarduerak idatzian oinarritzen dira, beste era batera esanda, ahozkoaren itxura egiten dute edo ahoz esateko idatzi dira (Garcia-Azkoaga 2007, 178-180).

Bestalde, *dena dela, dena den, edonola ere, edozelan ere* elementuek bi proposizio lotzen dituzten neurrian kontzesiozko lokailuen artean sailkatzen dira, baina sarritan aurkaritza kutsua hartzen dute. Lokailu gisa, oro har, bigarren proposizioak lehenengoaren indarra mugatzen du, baina hari oztopo egin gabe. Halaber, zenbaitetan, aurreneko formulazioaren edo birformulakizunaren eta birformulazioaren arteko kontrastea edo aldea markatzeko ere balio dute eta horrelakoetan, balio argudiatzailea bereganatzen dutenez, aurkaritza adierazten dute.

Hori horrela izanik ere, bideratzen dituzten operazio eta estrategia diskurtsiboak aintzat hartuta, erabilera-balio anitz bereganatzen dituzte: solasaldia berrorientatzea, garrantzikoena azpimarratzea, konklusioa adieraztea, zerbait argitzea, gaia aldatzea, ahots ezberdinak testura ekartzea, kontrastea nabarmentzea, gaitzespenak edo justifikazioak egitea, adostasuna edo desadostasuna erakustea, etab.

Hemen *dena dela, dena den, edonola ere, edozelan ere* markatzaileak ikusi ditugu, baina aztertzeke geratu dira birformulatzailer urruntzaile horiekin batera hiztegieta eta gramatiketan sailkatzen diren beste batzuk: *nolanahi ere, hala eta guztiz ere, hala ere, izatekotan, ...* ikusi egin beharko litzateke zein diren horien ezaugarriak eta balio diskurtsiboak eta bat datozen hemen aztertutako markatzaileekin.

Hortaz, orain arte egindako azterketak eta eskuratutako emaitzak garrantzizkotzat jo daitezkeen arren, badago zer aztertu, bai diskurtso-markatzaileei buruz zein birformulatzailer buruz, eta zer esanik ere ez hizkuntzaren dimentsio sozio-diskurtsiboan eta elkarreragintzakoan sakontzeko.

Bibliografia

ALBERDI, X., 2011, «Diskurtso-markatzaile berri bat: «hurrenez hurren birformulatzailer», *ASJU*, 45 (2011), 301-325.

BAKHTINE, M., 1978, *Esthétique et théorie du roman*. Paris: Gallimard. [Lehendabiziko argitalpena: 1975].

BRONCKART, J.-P. eta KOL., 1985, *Le fonctionnement des discours*. Paris: Delachaux & Niestlé.

BRONCKART, J.-P., 1996, *Activité langagière, textes et discours. Pour un interactionisme socio-discursif*. Lausanne-Paris: Delachaux et Niestlé. [Gaztelaniaz: *Actividad verbal, textos y discurso. Por un interaccionismo socio-discursivo*. San Sebastián de los Reyes (Madrid): Fundación Infancia y Aprendizaje, 2004.]

DUCROT, O., 1984, *Le dire et le dit*. Paris: Minuit.

ELHUYAR FUNDAZIOA, *Elhuyar hiztegia*. [Sareko argitalpena: <http://www.elhuyar.org/hizkuntza-zerbitzuak/ES/Consulta-de-diccionarios>].

ESNAL, P., 2008, *Testu-antolatzaileak. Erabilera estrategikoa*. Bilbo: Euskaltzaindia, Jagon Saila.

EUSKALTZAINDIA, 1990, *Euskal Gramatika. Lehen urratsak III*. Bilbo: Euskaltzaindia.

———, 1991, *Euskal Gramatika. Lehen urratsak I*. Bilbo: Euskaltzaindia.

———, *Hiztegi Batua*. [Sareko argitalpena: <http://www.euskaltzaindia.net/hiztegiabatua>].

———, *Orotariko Euskal Hiztegia*. [Sareko argitalpena: http://www.euskaltzaindia.net/index.php?option=com_content&Itemid=413&catid=228&id=276&lang=eu&view=article].

EUSKARA INSTITUTUA, *Egungo Euskararen Hiztegia*. [Sareko argitalpena: <http://www.ehu.es/eeh/pdf/EEH-d.pdf>].

EUSKALTZAINDIA, 2012, *Euskaltzaindiaren Hiztegia*. Bilbo: Euskaltzaindia.

FUENTES, C., 1987, *Enlaces extraoracionales*. Sevilla: Alfar Universidad.

———, 1998, *La sintaxis de los relacionantes supraoracionales*. Madrid: Arco Libros.

———, 2009, *Diccionario de conectores y operadores del español*. Madrid: Arco Libros.

FRASER, B., 1999, «What are discourse markers?», *Journal of Pragmatics*, 31 (1999) 931-952.

GARCÍA-AZKOAGA, I.-M., 2007, «Ahozko azalpena unibertsitatean, ezagutzak ebaluatzeko tresna bat baino gehiago», *Ahozko hizkuntza. Euskararen azterketarako eta didaktikarako zenbait lan*. Bilbo: Euskal Herriko Unibertsitatea, 176-194. [Sa-

reko argitalpena: http://testubiltegia.ehu.es/Ahozko-Hizkuntza/09_ahozko_azalpena_unbertsitatean.pdf].

GARCIA-AZKOAGA, I.-M., 2013, «Birformulatzaileruntzailerak: euskarazko diskurtso-markatzaileen hiztegia osatzeko atariko azterketa», *Fontes Linguae Vasconum (FLV)*, 116 (2013) 191-208.

GARCÉS-GÓMEZ, M.-P., 2008, *La organización del discurso: marcadores de ordenación y de reformulación*. Madrid: Lingüística Iberoamericana.

LARRINGAN, L.-M., 1996, *Testu-antolatzaileak bi testu motatan; testu informatiboan eta argudiapen-testuan*. Doktorego tesia (argitaratu gabea), Gasteiz: Euskal Herriko Unibertsitatea.

———, 2007, «Testu-motak eta testu-antolatzaileak. Zer lotura?», in *Hizkuntza Ekinean: Diskurtsoak eta Generoak. Euskal Testuen Azterketa Korrontea*. Donostia: Erein, 119-134.

MARTÍN-ZORRAQUINO, M.-A. & PORTOLÉS-LÁZARO, J., 1999, «Los marcadores del discurso», *Nueva gramática descriptiva de la lengua española* 3. Madrid: Espasa-Calpe, 4051-4213.

MURAT, M. & CARTIER-BRESSON, B., 1987, «C'est-à-dire au la reprise interprétative», *Langue Française*, 73 (1987), 5-28.

ROULET, E., 1987, «Complétude et connecteurs reformulatifs», *Cahiers de Linguistique Française*, 8 (1987), 111-140.

SARASOLA, I., 2005, *Zehazki: Gaztelania-euskara hiztegia*. Irun: Alberdania.

ZABALA, I., 1996, *Testu-loturarako baliabideak*. Bilbao: Euskal Herriko Unibertsitatea.